

Razbitina med 24 in 36 metrov dolge trgovske dvojbornice, ki je potonila v sredini ali v drugi polovici 19. stoletja (Foto: David Badovinac).

PODvodna kulturna dediščina slovenskega morja

Podvodna arheološka dediščina ima velik kulturni, vzgojni, razvojni, simbolni, identifikacijski in znanstveni potencial ter s tem velik družbeni pomen, zato je njeno celostno ohranjanje v javno korist. K temu Republika Slovenija zavezuje UNESCO Konvencija o varovanju podvodne kulturne dediščine, ki tovrstni dediščini priznava pomen kot integralnemu delu kulturne dediščine človeštva in kot posebno pomembnemu elementu v zgodovini ljudstev, narodov in njihovih medsebojnih odnosov v zvezi z njihovo skupno dediščino. Skladno z Zakonom o varstvu kulturne dediščine se celostno ohranjanje kulturne dediščine, ne glede na to, ali se nahaja pod vodo ali na suhem, uresničuje v razvojnem načrtovanju in ukrepih države, pokrajin in občin tako, da se dediščino ob spoštovanju njene posebne narave in družbenega pomena vključuje v trajnostni razvoj.

Dosedanje raziskave slovenskega dela morja in priobalja Tržaškega zaliva so opozorile na velik potencial potopljenih arheoloških najdišč za poznavanje sprememb okolja in klime v holocenu (relativni dvig morske gladine ter spremembe obalne črte), plovnih sredstev, pristanišč in drugih pomorskih objektov ter medkulturnih povezav in stikov v prazgodovini, antiki in mlajših obdobjih. Vedenje o teh vprašanih je omejeno na začetna evidentiranja posameznih delov arheološke dediščine

na sedimentnem delu morskega dna (plovila s tovorom, deli tovara ali ladijske opreme, prazgodovinska plana najdišč), prepoznanih ob sonarskem snemanju ali sporočenih s strani drugih uporabnikov morja, ter opravljena osnovna dokumentiranja in maloštevilna testna sondiranja potopljenih ostalin rimskih pristanišč in ribogojniških naprav v priobalnem pasu. Na območju notranjih morskih voda in teritorialnega morja Republike Slovenije se nahaja devetinštirideset registriranih arheoloških najdišč, arheološki potencial območja morja izven registriranih najdišč pa še ni bil sistematično ocenjen. Na celotnem območju morja obstaja možnost odkritja arheoloških ostalin pomorskega značaja, tj. ladijskih razbitin-brodolomov, ostankov tovara in opreme plovil iz različnih obdobij ter ostankov letal, na celotnem območju slovenskega morja pa zaradi postopnega dviga morske gladine v obdobju po zadnjem poledenitvenem višku, ki je do začetka 1. stoletja v Tržaškem zalivu dosegla koto okoli $-1,6 \pm 0,6$ m pod današnjo gladino, obstaja možnost odkritja planih najdišč iz kamene dobe in mlajših obdobij prazgodovine.

Med registriranimi arheološkimi najdišči na območju morja je šestintrideset v celoti podvodnih, pri šestnajstih od teh gre za brodolome, pri enem za potopljene ostaline hidroplana, devetnajst pa jih je bilo identifi-

ciranih na podlagi ugotovljenih morfoloških anomalij morskega dna pri sonarskih raziskavah; njihova sestava, obseg in datacija zaradi odsotnosti nadaljevalnih raziskav niso znani. Med brodolomi prevladujejo plovila iz 19. in 20. stol. različnih velikosti in konstrukcijskih značilnosti ter različnih materialov (npr. ostaline okoli 40 m dolge lesene trijambornice tipa bark, 33 m dolgega lesenega vojaškega parnika, 270 m dolge čezoceanske potniške ladje Rex, 45 m dolgega desantno-transportnega plovila). Ostaline dveh potopljenih plovil izvirajo iz srednjeveškega oz. zgodnjenovoveškega obdobja, po starosti pa izstopajo ostanki rimskodobnega plovila, radiokarbonsko datiranega v 1. stol. n. št. Arheološke ostaline podvodnih arheoloških najdišč ležijo izpostavljene na morskem dnu ali plitvo ugreznjene v vrhnje sloje morskih sedimentov. So fizično nezaščiteni, v večini primerov nezadostno raziskane in dokumentirane; sistematično strokovno spremljanje in nadzorovanje njihovega stanja se je začelo izvajati šele nedavno. Njihovo pravno varstvo je zagotovljeno zgolj v postopkih sprejemanja prostorskih aktov, v primerih poseganja vanje pa še ni bilo uveljavljeno. Nobeno izmed podvodnih arheoloških najdišč na morskem dnu stran od obale ni razglašeno za kulturni spomenik, njihov obstoj pa močno ogrožajo dejavnosti pomorskega gospodarstva. Največji pritisk na arheološko dediščino

PROGRAM

27. 9. 2019-31.12.2020

TOR.-NED. 10.00-18.00

OBČASNA RAZSTAVA

Podvodna kulturna dediščina
slovenskega morja

v morskem okolju povzroča tovorni pomorski promet, ki je vezan na koprsko in tržaško pristanišče in v sklopu katerega prihaja do obsežnega poseganja v morskno dno (gradnja pristaniške infrastrukture, poglobljanje plovni poti, sidranje tovornih ladij). Velik pritisk na arheološko dediščino predstavlja tudi ribolov z uporabo pridnenih mrež. Naštete dejavnosti povzročajo nenadzorovano uničevanje in odstranjevanje arheoloških ostalin ter s tem nepovratno izginjanje podvodne arheološke dediščine. V manjši meri potopljeni arheološko dediščino ogrožajo sidranje manjših plovil, posegi za vzpostavitev objektov marikulture, pljenje arheoloških ostalin in naravni okoljski dejavniki.

Med registriranimi arheološkimi najdišči je tudi nekaj delno podvodnih najdišč, saj ležijo na morskem obrežju tako, da se del najdišča nahaja v morju, del pa na kopnem. Pri šestih od teh podvodni del tvorijo ostaline pristaniških struktur (pomolov, valobranov, ploščadi) in gospodarskih objektov (ribogojnic), ki so pripadali rimskodobnim obmorskim vilam ali naselbinam, katerih ostaline ležijo na kopnem delu najdišč. Pravno varstvo delno podvodnih arheoloških najdišč je vzpostavljeno v postopkih sprejemanja prostorskih aktov in v primerih poseganja vanje. Stopnja ogroženosti podvodnih ostalin je visoka na urbaniziranih, pristaniških ali turistično razvitih območjih, kjer legalni posegi povzročajo nadzorovano, nelegalni posegi pa nenadzorovano odstranjevanje arheoloških ostalin. V manjši meri vsa delno podvodna arheološka najdišča ogrožata tudi pljenje arheoloških ostalin in naravni okoljski dejavniki. Tri izmed delno podvodnih arheoloških najdišč so razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena, najdišče Izola - Arheološko najdišče Simonov zaliv (EŠD 195) pa je razglašeno za kulturni spomenik državnega pomena.

Ministrstvo za kulturo, ZVKDS
Avtor: dr. Andrej Gaspari s sodelavci

RAZSTAVIŠČE BO MED
1. IN 13. JANUARJEM 2020
ZAPRTO ZARADI REDNIH
VZDRŽEVALNIH DEL.